

УЛОГА ТЕРЕНСКОГ РАДА И СТУДЕНТСКЕ ПРАКСЕ У НАСТАВНОМ ПРОЦЕСУ НА ДЕПАРТАМАНУ ЗА ГЕОГРАФИЈУ, ТУРИЗАМ И ХОТЕЛИЈЕРСТВО У НОВОМ САДУ

Анђелија Ивков

Природно-математички факултет, Нови Сад
Департаман за географију, туризам и хотелијерство
Трг Доситеја Обрадовића 3, 21000 Нови Сад

ABSTRACT

Andelija IVKOV: TERRAIN WORK'S ROLE AND STUDENTS PRACTICAL WORK IN THE TEACHING PROCESS AT DEPARTMENT OF GEOGRAPHY, TOURISM AND HOTEL MANAGEMENT IN NOVI SAD. *Skup, 1: Savremena univerzitetska nastava, Zbornik radova naučno-stručnog skupa, Trebinje, novembar 2003. 131-139, Banja Luka, 2004.* [Faculty of Natural Sciences, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, 3 Dositeja Obradovića square, 21000 Novi Sad]

Since the academic year 2001/2002, the programme of studies at the Department of Geography, Tourism and Hotel Industry has been adjusted to the requirements of the Bologna Declaration. All the exams during the studies are organised into one-semester exams, there are compulsory and optional subjects, and obligatory student internship has been introduced. The internship has a key role in the education of a variety of professions, and in this case, a special emphasis is given to the education of future employees in the fields of tourism and hotel industry.

The internship at our Department is organised in several different ways: through obligatory field trips as part of practice work during the undergraduate studies (covering the area of Serbia and Montenegro), through practice work during the graduate studies (covering foreign countries) and in the form of long or summer practice which is organised in Montenegro and Greece.

Key words: Bologna Declaration, higher education, internship, practical work, field trips, teaching.

САЖЕТАК

Од школске 2001/2002. године план и програм студија на Департаману за географију, туризам и хотелијерство су усклађени са *Болоњском декларацијом*. Сви испити у току студија су једносеместрални, постоје обавезни и изборни предмети, а уведена је и обавезна стручна пракса.

Извођење наставе стручне праксе има кључну улогу у систему школовања свих кадрова, а у нашем случају посебно кадрова из области туризма и хотелијерства.

Практичан рад на Департаману се реализује на неколико начина: у виду обавезних теренских вежби на редовним студијама (подручје Србије и Црне Горе), у виду теренских вежби на последипломским студијама (у иностранству) и у виду велике или летње праксе која се реализује у Црној Гори и у Грчкој.

Кључне речи: Болоњска декларација, високо образовање, теренски рад, стручна пракса, настава.

УВОД

Високо образовање из области географије и туризма одвијало се на Туризмолошком факултету у Београду (до 1989. г.); данас се више и високо образовање реализују на Вишој туристичкој школи у Београду, Природно-математичком факултету, Департаману за

географију, туризам и хотелијерство у Новом Саду, Географском факултету у Београду, Економском факултету у Београду и Природно-математичком факултету у Нишу.

Поред постојећих виших и високошколских институција које се баве образовањем кадрова за потребе туризма (пре свега за потребе *tour-operatora* и саобраћајних организација), све је веће интересовање младих за рад у хотелијерству. Пратећи овај тренд започело се са вишим и високим образовањем из ове области и у нашој земљи: на Вишој хотелијерској школи у Београду, Департману за географију, туризам и хотелијерство у Новом Саду и новооснованом Факултету за туристички и хотелијерски менаџмент у Београду (Вићић, 2003).

Департман за географију, туризам и хотелијерство у Новом Саду развио се из катедре за географију која је основана 1962. године при Филозофском факултету. Оснивањем ПМФ-а 1969. године улази у његов састав. У протекле 42 године Департман је постигао значајне резултете у настави и науци и сврстао се у ред најпознатијих европских географских департмана. Основна делатност Департмана је образовна, научна и стручна. Она се одвија кроз редовне студије и последипломске студије.

Данас Департман има око 1500 студената на следећим смеровима:

Наставни смер

Трогодишње студије:

- Професор географије у основној школи
- Професор природе

Четиворогодишње студије:

- Професор географије
- Професор двопредметне наставе из природних наука– Географија-Информатика
- Професор двопредметне наставе из природних наука– Географија-Биологија

Смер - Туризам и хотелијерство

Трогодишње студије:

- Менаџер у туризму
- Менаџер у ловном туризму
- Менаџер у хотелијерству
- Менаџер у гастрономији

Четиворогодишње студије:

- Дипломирани менаџер у туризму
- Дипломирани менаџер у ловном туризму
- Дипломирани менаџер у хотелијерству

БОЛОЊСКА ДЕКЛАРАЦИЈА И МИ

Услед потребе за *стварањем европског простора високог образовања и повећања међународне активности европских универзитета* настала је Болоњска декларација која представља европски одговор на ове проблеме.

Јуна 1999. године министри образовања 29 европских земаља договорили су се да отпочну процес реформе својих универзитета и потписали Декларацију на најстаријем европском универзитету. Резултат тог процеса, који ће трајати до 2010. године, требало би

да буду конвергентни системи високог образовања у Европи, уз очување националних, културних и језичких специфичности.

Ма колико се европске земље међусобно разликовале, колико год да су њихови системи високог образовања израсли на другачијим националним традицијама, ипак сви деле исте или сличне проблеме. Просечна дужина студирања, на пример, свима задаје исте муке: студенти остају на универзитетима предуго и прекасно се укључују у професионални живот.

Уједначавањем академских степена у читавом европском простору постиже се покретљивост оних који су већ стекли неку диплому, али то није довољно. Потребно је омогућити и покретљивост оних који још увек студирају: на пример, да се студије започете у једној земљи могу наставити у другој, и да се евентуално дипломира у трећој. То значи да не само дипломе, него и семестри морају бити преводиви. Преводивост се постиже увођењем *Европског система преноса бодова* (ECTS). Уместо *наставних предмета* који трају два семестра па некад и више од тога, сви универзитети прећи ће на систем семестралних или триместралних *курсева*. Неки курсеви, који представљају језгро струке на некој наставној групи, биће обавезни за све студенте, али ће бити и изборних курсева на које ће се студенти уписивати по властитој склоности. Тиме ће им бити омогућено да стекну спрему која се свакако очекује од правника на пример, али и да преко изборних курсева већ на додипломским студијама нијансирају своје знање, да се избором групе сродних предмета специјализују у оквиру струке, или да стекну корисна знања из других научних дисциплина (Turajlić at all, 2001).

Веома важан сегмент у реализацији како Болоњске декларације тако и образовања уопште је практичан рад, тј. теренски рад и студентска пракса.

Од школске 2001/2002. године план и програм студија на Департаману за географију, туризам и хотелијерство су усклађени са овом Декларацијом. Сви испити у току студија су једносеместрални, постоје обавезни и изборни предмети, а уведена је и обавезна стручна пракса у трајању од 60 дана.

ТЕРЕНСКЕ ВЕЖБЕ

Теренске вежбе су предвиђене током целокупних четворогодишњих студија наставним планом. У току прве године студија оне се изводе по Војводини, током друге године по Западној Србији, током треће по Источној Србији, а у четвртој години студенти одлазе на теренске вежбе у Црну Гору.

Задатак теренских вежби је да студенти географске предмете и појаве, њихове међусобне везе, привредне објекте, насеља и пределе посматрају непосредно у стварности и да на тај начин стичу јасне перцепције, трајне представе и животно чињенично знање које ће им користити да боље схвате теоријске садржаје.

Маршрута теренских вежби је таква да омогућава стицање појмовне основе из низа предмета са којима ће се студенти сусрети у току студија. Тако се посматрањем планина, лесних заравни, лесних тераса, алувијалних равни река и сл. стичу основна знања из геологије и геоморфологије, елемената водених токова, језера, баре, мочваре из хидрологије, биљног и животињског света са биogeографијом, земљишта са педологијом, становништва, насеља, привреде и др. са одговарајућим наукама. Осим тога што екскурзија има тематски карактер, што значи да обухвата тзв. гранске садржаје, она је, такође и регионалногеографска, јер сачињава и комплексно посматрање одређених простора. Тај аспект екскурзије служи за потпуно упознавање простора са свим саставним елементима у њиховој међусобној зависности.

Итинерери теренских вежби пружају могућност студентима да се под вођством професора и асистената, односно њиховог излагања на терену упознају са квантитативним, квалитативним карактеристикама материјалне базе туризма Србије и Црне Горе, а тиме и са суштином и функцијом ове компоненте туристичке понуде. У оквиру тога на терену ће се сусрести са објектима хотелијерства и то како са основним (хотели, мотели) тако и са комплементарним (кампинг, разна одмаралишта, домови разних врста и др.), ресторатерства (објекти са простим и сложеним видовима услуга), комуникационим факторима (општа и посебна саобраћајна мрежа), туристичком инфраструктуром у ширем смислу (паркови, шеталишта, видиковци, конгресни објекти и др.), туристичком супраструктуром (трговинском мрежом, мрежом занатских радњи и другим привредним објектима у функцији туризма).

Специфичан комплекс природних, антропогених вредности и материјалне основе формира одговарајуће туристичко место. Овим теренским вежбама студенти могу да се конкретно упознају са специфичностима туристичких места као што су: главни градови република и покрајина, приморска, планинска, бањска и климатска и тзв. остала туристичка места, као што су Суботица, Сомбор, Вршац, и друга.

Основни задатак теренских вежби је да студенти упознају суштину међузеза атрактивних, материјалних и организационих фактора и врсте туристичких кретања, као и у којој мери су оптималне могућности таквих веза реализоване.

На теренском раду користе се различите методе: непосредно посматрање географске стварности, истраживачки разговор, наставни разговор, излагање, објашњавање, описивање наставника и слично.

Припреме за теренске вежбе

Пошто теренски рад не сме бити спроведен изненада, без претходне припреме, неопходно је извршити благовремено упознавање студената са датим подручјем, кроз више наставних јединица, користећи примере управо из дате области, где се планира извођење теренског рада.

Припреме се у основи деле на припремне радове наставника и припремање студената.

Наставник у оквиру својих припрема треба да:

- Изврши избор терена који пружа оптималне услове за рад студената
- Изврши одабир терена који сам веома добро познаје
- Проучи сву доступну литературу о датом терену, како би се што боље упознао са детаљима и новим информацијама
- Проучи доступан картографски материјал ради упознавања са особинама терена
- Одабере најзначајније објекте на терену са којима ће упознати студенте у току теренских вежби

По завршетку одабира терена и проучавања његових карактеристика наставник ће:

- Извршити поделу рада на радна места
- Припремиће радне задатке
- Припремиће своје излагање (уводну и завршну реч)
- Начиниће итинерер екскурзије са посебним освртом на временско задржавање код појединих објеката предвиђених за рад

Након наведених припрема наставник прелази на фазу припремања студената и упознаје их са:

- циљем, садржајем, облицима рада и местима теренског рада
- са временом трајања екскурзије
- са местима на којима ће се окупљати на терену

- детаљно разрађеном маршрутом по данима и сатима
- са доступним картографским материјалом
- са доступном литературом

На крају поделити студентима реферате које ће они припремити пре одласка на теренске вежбе, а изложити их на датом терену (Ивков, 2002).

У припреми је *Дневник теренског рада* који ће убудуће поседовати сваки студент и у коме ће бити садржан: итинерер датих теренских вежби (у зависности за коју је годину студија), основне информације о најважнијим објектима на терену, простор за белешке и запажања студената. По повратку са теренских вежби студент је дужан да вођама теренских вежби (професору и асистенту) да дневник на увид и оверу.

Поред теренских вежби на редовним студијама, постоје и обавезне теренске вежбе на последипломским студијама које се реализују у иностранству. До сада, оне су реализоване на следећим дестинацијама:

- Мађарска-Словачка-Чешка
- Италија-Француска-Шпанија
- Немачка-Француска-Аустрија

СТРУЧНА ПРАКСА

Извођење наставе стручне праксе има кључну улогу у систему школовања свих кадрова, а у нашем случају посебно кадрова из области туризма и хотелијерства.

Најзначајнија специфичност везана за едукацију кадрова из области ресторатерства, хотелијерства и туризма у нашим средњим, вишим и високим школама је усвајање различитих практичних знања. Због тога примарни сегмент наставе из ове области ресторатерства и хотелијерства треба да представља усвајање знања путем стручне праксе.

Пошто највећи број студената не поседује ранија искуства везана за стицање практичних знања из области угоститељства, неопходно је у скраћеном року упознати их са садржајима наставне средњошколске праксе угоститељских усмерења. Остали наставни садржаји треба да представљају надградњу овом основном курсу и односе се на остале радне поступке који се обављају у сфери ресторатерства и хотелијерства.

Ова концепција наставних садржаја стручне праксе се у потпуности слаже са захтевима и потребама стручних профила који се школују на вишим и високим школама и факултетима. Образовање будућих угоститељских и хотелијерских радника се одликује сталним напретком који прати иновације у угоститељској пракси.

Искуства везана за извођење стручне праксе из области туризма и хотелијерства на иностраним вишим и високим школама могу да буду драгоцене у креирању одговарајућих наставно-стручних програма на нашим вишим и високим школама.

Тако, рецимо Виша стручна школа за угоститељство и туризам са Бледа (Словенија) има предвиђених 280 сати студентске праксе у току прве године студија и 400 сати у току друге године, док на Вишој хотелијерској школи у Лозани потребно је да студенти одраде два месеца (одједанпут или у деловима) праксе у хотелима или ресторанима. У обзир се том приликом узима само пуно радно време везано за рад у класично угоститељским пословима (рад у кухињи, рад на рецепцији, услуживање итд.).

Посебно интересантан пример је са Колеца за хотелијерство, ресторатерство и рецептивни менаџмент државног универзитета у Пенсилванији. У оквиру колеца је довршена изградња лабораторије за пружање ресторатерских услуга "Lauga". То је место на ком се обучавају студенти за обављање стручне праксе. Према важећем наставном плану и

програму студенти су обавезни да одраде 1000 сати стручне праксе у хотелијерским кућама током лета, или пола часова мање током школске године (Јанићијевић, 2003).

Како тече реализација стручне праксе код нас?

Реализација стручне праксе *на наставним смеровима* има дугу традицију и спроводи се у основним и средњим школама у Новом Саду и у местима одакле долазе студенти. Огледа се у слушању часова, држању пробних часова (припрема самих студената уз надзор наставника матичне школе) и полагања колоквијума, односно испитних часова пред асистентом и професором који држе предмет Методика наставе географије.

Са реализацијом летње праксе *на смеровима туризма и хотелијерства* смо започели 2001. године (пре увођења одредаба Болоњске декларације) и тада су наши студенти боравили у Црној Гори и на грчким острвима Родос и Кос.

Од *школске 2001/2002.* године према наставном плану и програму на Департману за географију, туризам и хотелијерство стручна пракса је обавезна и изводи се у трајању од 60 дана (480 радних сати) у свакој школској години.

Поштујући демократска права судената омогућено им је да летњу праксу обаве у реализацији факултета или у самосталном аранжману.

Организовање летње праксе се састоји из неколико фаза:

- Похађање уводних часова припремне праксе (2 сата/5 радних дана) у Кабинету за хотелијерство - Департамана за географију, туризам и хотелијерство, на ПМФ-у у Новом Саду
- Похађање часова припремне праксе (2 сата/10 радних дана) у хотелима на територији града Новог Сада
- Полагање након завршене обуке на припремној пракси
- Реализација летње праксе (у трајању од 8 сати/60 радних дана) у хотелима у земљи или иностранству

Студенти који одлазе на летњу праксу у иностранство су изабрани на основу:

- Знања страних језика (енглески и немачки)
- Просечне оцене током студирања
- Оцене из припремне праксе
- Општег утиска у току студирања

Приликом избора студената пажња се обраћа на све ове елементе, јер особе за рад у хотелској оперативи треба да поседују специфична знања, вештине и искуство. Тешко је наћи особу која све то поседује али би требало да испуњава највећи део неопходних предуслова за бављење тим послом. Један од истраживача у домену менаџмента *L. Rogers* истиче да хотелски менаџмент тим треба да врши одабир личности према следећој листи пожељних карактеристика:

Изглед	Ентузијазам	Стисак руке	Нумеричка способност
Учтивост	Флексибилност	Дружељубивост	Здравље
Држање	Знање	Брзина	Оригиналност
Самоконтрола	Убедљивост	Рукопис	Ментална спремност
Амбиција	Интересовање за посао	Радозналост	Самоиницијатива

Извор: Николић, 2003.

Управо због тога се врши строга селекција студената приликом одабира оних који ће представљати свој факултет, а свакако и земљу током боравка у иностранству.

По обављеној стручној пракси студенти добијају оверен сертификат (потврду) који им представља својеврсну улазницу у свет туризма и хотелијерства како у нашој земљи, тако и у иностранству.

Студенти који се одлуче за самостално извођење летње праксе могу је обавити у било којој врсти хотела у земљи или иностранству. Као доказ о обављеној пракси они морају донети оверен сертификат (потврду), као и уредно вођен *Дневник њрактичног рада за студенте хотелијерства* (који са собом носе са факултета) за период од 60 дана.

Шта је до сада било?

Школске 2000/2001. године као што је већ поменуто, студенти су боравили у Црној Гори и на грчким острвима Родос и Кос.

У Грчкој су боравили у елитним хотелима *Mitsis* корпорације, у хотелима *Rodos Maris i Rodos Village*. То су хотели са 5* који послују по принципу all inclusive. Тада су имали прилике да виде велике хотелске комплексе огромних капацитета (900-1000 лежајева) са којима не могу да се сусретну код нас. У овој школској години на пракси је боравило 60 студената, а пријављивање за одлазак је било добровољно.

У Црној Гори су боравили у Бечићима, Будви и Котору.

Школске 2001/2002. године услед проблема око добијања виза студенти су на пракси боравили само у Црној Гори у хотелима “Splendid” и “Mediteran” у Бечићима и хотелу “Fjord” у Котору. Укупно је боравило 80 студената.

Прошле школске године - 2002/2003. реализација праксе је обављена у Грчкој и Црној Гори. У Грчкој су боравиле три групе студената (укупно 50 студената) на Грчком острву Кос у прелепим хотелима *Iberostar* корпорације и хотелима грчке хотелске коорпорације *Kipriotis*.

Хотели *Iberostar* групе су само део великог ланца од преко 100 хотела у читавом свету (седиште коорпорације је у Шпанији). То су de luxe хотели са 4 и 5*.

Kipriotis Village Resort Hotel & Kos International Convention Centre је коорпорација која има десетак великих хотела (са 4 и 5*) на подручју читаве Грчке.

Боравком у овим хотелима студенти су имали прилике да се упознају са организацијом рада хотела и целокупним пословима менаџмента. Са начином рада пословања ових хотела и хијерархијом запосленог особља (main manager, staff manager...).

У току боравка менаџери су држали студентима предавања и сваки студент је добио приручник о извођењу стручне праксе (на енглеском језику).

Како они на факултету имају два обавезна страна језика (енглески и немачки), а на трећој години студија добијају и један страни језик као изборни предмет (шпански, италијански или француски), ово је одлична прилика да студенти усавршавају знање страних језика.

У Црној Гори је боравило 60 студената у Бечићима у хотелу *Montenegro A*.

Куда даље?

Пошто у Црној Гори има одређених проблема због процеса трансформације и приватизације хотела, а и менаџерски кадар углавном није задовољавајући, ми стављамо акценат на праксу у иностранству где се они много боље могу упознати са организацијом рада у хотелу и пословима менаџмента.

У нади да ће визни режим постати нешто "лабавији" у овој школској години планирамо реализацију праксе у:

- У хотелима у којима смо боравили (*Iberostar корпорације* и *Kipriotis корпорације*) у Грчкој
- Другим хотелима *Iberostar-a* у Грчкој (пре свега на Криту)
- Хотелима *Mitsis* групе на грчким острвима Кос и Родос
- У хотелима *Iberostar-a* у Шпанији

Поред боравка у хотелима студенти туризмолошких смерова имају обавезу обављања праксе у некој од туристичких агенција широм наше земље. Ова пракса је такође обавезна и спроводи се у трајању од 30 дана и за то време студенти морају да савладају практична знања у области агенцијског пословања.

Током те праксе студенти воде *Дневник практичног рада* у ком описују свој рад у агенцији свакодневно. Пре одласка у агенције они проводе одређени број дана на припреми у туристичкој агенцији "**Geotours**" која ради у оквиру Департмана за географију, туризам и хотелијерство. Ова пракса је у ствари почетна или нулта пракса чији је смисао да студенти добијају смернице за обуку у туристичким агенцијама.

ЗАКЉУЧАК

Услед велике реформе образовања која је присутна код нас и изазова који су постављени услед сталног технолошког напретка, образовни систем мора да нађе одговарајућа решења.

Крајњи квалитет дипломираних студената и њихова оспособљеност за рад како у настави тако и у туризму и хотелијерству директно је пропорционалан успешности извођења стручне праксе. Због тога је неопходно посветити пуно пажње овој проблематици. Основни циљ обављања студентске праксе је упознавање будућих студената са стварним захтевима наставе, угоститељства, хотелијерства, па и туризма уопште у реалним условима одвијања радних процеса пре него што се посвете тој делатности. Неопходно је да они имају могућност и прилику да све оно што су научили у теорији (у току наставе-на предавањима и вежбама) могу и знају да примене и у пракси.

На Департману за географију, туризам и хотелијерство се тежи да се **учини најбоље што се може, јер више од штога и није потребно.**

ЛИТЕРАТУРА

1. Ивков Анђелија, 2002. Настава географије у основним и средњим школама. Приручник за студенте и наставнике. ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
2. Јанићијевић Сава, 2003. Стручна пракса из области ресторатерства и хотелијерства на вишим и високим школама. *Hotellink*, часопис за теорију и праксу хотелијерства. Број 2. стр. 59-67. Виша хотелијерска школа, Београд.
3. Николић Миодраг, 2003. Регрутовање, селекција и обука у функцији менаџмента квалитета у хотелу. *Hotellink*, часопис за теорију и праксу хотелијерства. Број 2. стр. 297-303. Виша хотелијерска школа, Београд.
4. ПМФ-инфо, Информатор природно-математичког факултета, 2003.

5. Турајлић Србијанка at all, 2001. Европски универзитет 2010? Алтернативна академска образовна мрежа, Београд.
6. Вићић Савољуб, 2003. Компаративна анализа наставних планова у области хотелијерства. Hotellink, часопис за теорију и праксу хотелијерства. Број 2. стр. 13-33. Виша хотелијерска школа, Београд.